

ДИТИНОЦЕНТРИЗМ – ПРОВІДНА ЛІНІЯ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ О.А. ЗАХАРЕНКА

Педагогіка
ШКОЛИ

У статті розкривається принцип дитиноцентризму як один із провідних у сучасній педагогічній науці. Розглядається його втілення в навчально-виховній системі видатного українського педагога О.А. Захаренка.

УДК 37.011.3-052:
929-052

Ключові слова: дитиноцентрична освіта, суспільство, навчання, особистісні цінності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття дитиноцентризму як у зарубіжній, так і у вітчизняній педагогіці не є чимось новим. Наукового змісту воно набуло з виникненням нового педагогічного напрямку педоцентризму (від грец. *pais* – дитина і лат. *centrum* – центр), згідно з яким організація та методи навчання визначаються безпосередніми, спонтанними інтересами й потребами дітей. У центрі дослідницької уваги цього наукового напрямку було наступне: умови фізіологічного, психічного та суспільного розвитку дитини; роль гігієни у збереженні здоров'я; можливості дитини у процесі соціалізації; колективна і профілактична шкільна діяльність. Отже, **дитиноцентризм** – це забезпечення процесу виховання і навчання кожної дитини на основі розвитку її природних здібностей.

О.А. Захаренко відноситься до тих небагатьох вітчизняних педагогів, спадщина яких містить теоретичний і практичний доробок. Він не лише висував, науково обґрунтовував нові педагогічні ідеї, а й реалізовував їх у повсякденній діяльності Сахнівської середньої школи.

Концептуальні засади його теорії виховання ґрунтувалися на переконанні, що дитина є центром Всесвіту, на усвідомленні унікальності кожної молодої людини й розумінні важливості всього, що відбувається в її душі. Звертаючись до учнів та випускників школи, О.А. Захаренко наголошував: „*Ви завжди були і будете центром Всесвіту*” [2, с.10].

Розкриваючи своє педагогічне та життєве кредо, він писав: „Я все віддав би, аби чарівність живої природи примножувалась, не маючи меж, аби суспільство жило за законами совісті, залишаючи після себе не озонові діри, а скарби доброти, щедрості і турботи про матінку Землю та її дітей, про затишок для всього живого, залишаючи оазиси творчості, радості, пізнання і любові” [8, с.3].

Мета Захаренківського виховання була орієнтована на розвиток особистості школяра, а вся виховна система підпорядкована створенню умов для особистісного розвитку кожної дитини, яка

Сергій ЗАХАРЕНКО

Доцент кафедри загальної педагогіки і психології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат педагогічних наук

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В основних завданнях Національної стратегії розвитку освіти на 2012-2021 роки, поставлених перед загальною середньою освітою, зазначається, що для здійснення стабільного розвитку та нового якісного прориву в національній системі освіти необхідно забезпечити перебудову та оновлення змісту, форм і методів організації навчально-виховного процесу на засадах дитиноцентризму.

У сучасних умовах дедалі очевидним стає, що змістом і основним показником прогресу людства є розвиток кожної окремої людини на основі її здібностей. До того ж це головний важіль подальшого прогресу суспільства, особливо в умовах переходу до науково-інформаційних технологій, а потім — і суспільства знань, де успіх у виробництві й життєдіяльності залежатиме, насамперед, від розвитку людини. У зв'язку з цим істотно актуалізується завдання: якомога більше наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності, здібностей та особливостей.

Президент НАПН України В.Г. Кремень зазначає: „На перший план виступає принцип дитиноцентризму, але не у значенні уваги до дитини як такої, до дитини абстрактної, узагальненої, що часто проголошувалося і робилося у нас раніше, — а до конкретної дитини з її сутнісними характеристиками. Це важливо на всіх етапах освітньої діяльності: починаючи від дошкілля і закінчуючи університетом. Потрібно максимально наблизити освіту і виховання дітей до конкретної сутності кожного з них. Варто не формувати дитину під власні копії чи то батьком, чи то матір'ю, чи державою, чи кимось іншим, а розпізнати її ество і плекати особистість на його основі” [5, с.3].

Тому головне завдання сьогодення — не вкласти в людину максимум знань, а навчити її оперативного отримувати інформацію, яка потрібна їй у кожній конкретній ситуації, виховати її з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури, здатною діяти креативно. Відповідно, навчання та виховання повинно бути максимально наблизеним до здібностей і особливостей конкретної дитини. В цьому полягає головна думка концепції дитиноцентризму.

Погляд на дитинство як повноцінне життя людини, на дитину як самодостатню особистість, рівноправного члена суспільства, визнання її індивідуальності — все це було реалізовано в діяльності Сахнівської середньої школи, яку очолював видатний український педагог Олександр Антонович Захаренко.

Завдяки йому та іншим педагогам-новаторам вісімдесятих років ХХ століття започаткована педагогіка співробітництва, основою концепції якої є дитиноцентризм. Саме в той тоталітарний час, всупереч офіційній, ідеологічно-ортодоксальній думці, О.А. Захаренко в сільській, маргінальній школі будував педагогічний процес на засадах інноваційності та дитиноцентризму, що дозволило йому створити унікальну виховну систему, відому не лише в Україні, а й за її межами.

Ідеї виховання, сформульовані й реалізовані О.А. Захаренком на демократичних засадах, не втратили актуальності й сьогодні можуть слугувати орієнтиром для сучасних педагогів. Тому метою нашої статті є розкриття й аналіз дитиноцентричних ідей видатного педагога та його практичної діяльності, спрямованої на їх втілення.

має можливість реалізувати себе в соціумі зі збереженням власної унікальності. Розвиток особистості передбачав засвоєння нею надбань національної культури, яка є невід'ємною частиною загальнолюдської культури, і привласнення певної системи цінностей, що сформувався в даному суспільстві під впливом конкретних історичних умов.

На різних етапах педагогічної діяльності вчений-практик по-різному формулював мету виховної роботи педагогічного колективу, але завжди пов'язував її з необхідністю забезпечити творчий розвиток дитячої особистості на засадах гуманістичних та загальнолюдських цінностей суспільства.

Школа Олександра Антоновича Захаренка — це жива історія педагогіки, яка дає можливість знайти відповіді на актуальні питання сучасності. В Сахнівській школі проблема гуманізації навчально-виховного процесу розв'язувалася, як правило, трьома шляхами:

- гуманізація спілкування;
- гуманізація стосунків;
- гуманізація навчання.

Пріоритетом діяльності всіх учасників навчально-виховного процесу школи над Россю було не отримання учнями академічних знань, а надбання умінь життєво необхідних: від комунікативних (знайти спільну мову з оточуючими, друзями, вчителями, однокласниками, батьками, зовсім не знайомими людьми) до творчих (в навчально-трудовах справах). Чи з іншого боку: від уміння щось зробити власними руками до усвідомлення себе непересічною особистістю, що вміє налагодити паритетні стосунки з оточуючими. Тому повсякденний урок у

Сахнівській школі відрізнявся від традиційних, загальноприйнятих. Перш за все, основний елемент навчально-виховного процесу в школі ставав, як влучно підмітив Ш.О. Амонашвілі, акумулятором життя дітей, який необхідно цінувати, любити і поважати.

Розвиваючи ідеї німецького педагога Ф. Дістервега, який найважливішою рисою особистості вважав самодіяльність (активність, ініціативність), О.А. Захаренко наголошував на особистості самостійній, самобутній – якості, які реалізуються через самовиховання, самопізнання, самовизначення.

На думку вченого-практика, дитиноцентричний підхід до дитини реалізується, перш за все, через повагу. Як це зробити? Через звертання. „Як на дріжджах, – зазначає педагог, – починає рости авторитет вчителя, коли він звертається до учня на „Ви” [3, с.156]. Категорично заперечував він і крик вчителя (підвищення голосу на учня). В уяві Сахнівського академіка, вчитель – це лікар, до якого учень приходив полікувати душу. А якщо той кричить?! У Сахнівській школі виразом поваги до дітей була й відсутність покарань, адже дітей, майбутніх добропорядних громадян, можна виховати тільки добром і ласкою. Для випускника Сахнівської школи найбільшим покаранням було, коли за негідний вчинок із Галереї Пам'яті (місце у вестибюлі школи, де розміщені фотографії усіх, хто її закінчив), за рішенням шкільного колективу буде знята його фотографія.

Однією з провідних ідей дитиноцентричної концепції О.А. Захаренка була ідея збереження дитячого здоров'я. Саме тому вся діяльність очолюваного ним навчального закладу спрямована на збереження найбільш цінного, що є в людини. Аргументував педагог свою наполегливість не лише тим, що здоров'я необхідне для самої дитини, а й тим, що життя нащадків залежить від здоров'я попередників. Тобто, здоров'я окремої людини впливає на міцність „козацького роду і національної традиції” [6, с. 104].

Дитиноцентричний принцип діяльності академіка-практика яскраво представлений у його дидактичній системі. Розмірковуючи над можливістю самореалізації сільських дітей, об'єктивно

нерівними умовами для здобуття знань у сільських і міських дітей, педагог у своїй школі створював усі умови для повного розкриття здібностей своїх вихованців-сахнівчан.

„Чи можна підняти рівень знань у дітей сільської школи?” – запитує педагог-новатор, виступаючи на засіданні АПН СРСР у 1989 році. І сам відповідає: „Так. Досвід багатьох педагогів і шкіл стверджує: можна, якщо принцип навчання буде демократичним і передбачатиме високу відповідальність за одержання знань як з боку вчителя, так і дитини, при глибокому переконанні останньої в необхідності знань. Демократизм тут означає, що кожен учень може навчатися на ту оцінку, яку він хоче отримати, усвідомлюючи власні можливості, здібності та вкладену працю” [7, с. 2].

У старших класах оцінка виставляється в журнал лише за згодою учня, який, відповідно до шкільного статуту, має право на додаткову вечірню консультацію та перескладання теми чи уроку. Практичні індивідуально-групові та релативні заняття дають можливість учневі зрозуміти те, що на уроці пропущено, розглянути матеріал ґрунтовніше, викласти його на вищому рівні без списування – цієї шкільної злочинності, яка так розповсюдилася у сільських школах на уроках математики, фізики та з деяких інших предметів.

Розкрити свої природні нахили, реалізувати уподобання сахнівські учні могли й у позаурочний час. Поліпшенню рівня знань, виховання нових позитивних рис характеру сприяла велика кількість гуртків, якими керували висококваліфіковані спеціалісти своєї справи, що вдало поєднували теоретичні знання з практикою життя, навчали робити красиві речі. Офіційним свідченням високого рівня творчої активності вихованців О.А. Захаренка були щорічні виставки учнівських робіт, районні та обласні змагання з авіамоделізму, ракетомоделізму, плавання, які проводилися на базі школи.

О.А. Захаренко неодноразово наголошував: „Підхід до навчання і виховання в Сахнівській школі демократичний. Діти навчаються на бажаному чи посильному рівні. Велика кількість

консультацій і додаткових занять дозволяє дати простір для розвитку обдарованих дітей в умовах села, а гурткова і клубна робота – виявити і розвинути природні і суспільні можливості дитини” [4, с.17].

О.А. Захаренко розкриває умови забезпечення дитиноцентристського підходу в діяльності школи, які актуальні й для освітнього закладу XXI століття: „У школі учню має бути так затишно, як у батьківській хаті. До школи він має бігти, а не йти, знаючи, що тут він пізнає радість відкриття своєї сутності в цьому мінливому світі. В школі його не образять, на нього не гримнуть, а порадять, підтримають, дадуть можливість розкрити себе, свою творчу обдарованість” [1, с. 35].

ВИСНОВКИ

Викладений матеріал підводить нас до думки, що поступ сучасного українського суспільства – це розвиток окремої людини-індивіда. Кожен має свої, лише йому притаманні, задатки, здібності, таланти. Тому завдання сучасної навчально-виховної інституції – наблизити едукативний процес до кожної індивідуальності. Організація навчально-виховної роботи за таким підходом значно складніша ніж тради-

ційна, тому викликає певні труднощі у сучасних керівників.

О.А. Захаренко, поставивши дитину в центр Всесвіту, зумів організувати педагогічний процес на засадах гуманізму, демократизму, дитиноцентризму. В організованому ним житті сільської школи вчитель разом із батьками допомагав дитині самопізнати і саморозвинути себе. Вчитель і батьки в його педагогічній системі перестають бути єдиним чи головним джерелом знань для учня. Вони стають партнерами учня в навчанні й розвитку. Це і є головною умовою суб’єкт-суб’єктних відносин, це і є дитиноцентризм – провідна лінія сучасної освіти, успішно реалізована у педагогічній діяльності О.А. Захаренка у 70-ті–90-ті роки XX століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академік із Сахнівки / під ред. А.І. Кузьмінського. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. – 448 с.
2. Захаренко О.А. Поспішаймо робити добро: Роздуми педагога-академіка про долю освіти і дитини, вчителя і родини, краю і Батьківщини / О.А. Захаренко. – Черкаси, 1997. – 28 с.
3. Захаренко О.А. Слово до нащадків / упоряд. Н.М. Чепурна. – Черкаси: СПД Богданова А.М., 2006. – 216 с.
4. Захаренко. О.А. про превентивне виховання : хрестоматія. – вид. 2-е, доп. / укладачі: Л.І. Прокопенко, С.О. Захаренко, О.С. Захаренко; за ред. А.І. Кузьмінського. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. – 108 с.
5. Кремень В.Г. Суспільство знань і якісна освіта / В.Г. Кремень // Освіта. – 2007. – № 13–14. – С. 3.
6. Захаренко О.А. 210 шкільних лінійок. Загальношкільні лінійки, проведені в сільській школі протягом 1998-2000 року: метод. посіб. / О.А. Захаренко, С.О. Захаренко. – Сахнівка: б.в., 2000. – 295 с.
7. Захаренко О.А. Виступ на засіданні АПН СРСР. м. Москва, Російська Федерація, 1989 / Приватний архів родини Захаренків, – п. 97.
8. Захаренко О.А. Виступ на Всесоюзній педагогічній нараді м. Курськ, Російська Федерація. – 1987 / Приватний архів родини Захаренків. – п. 94.

Сергей Захаренко

Детоцентризм – главная линия в педагогическом наследии А.А. Захаренка

В статье раскрывается принцип детоцентризма как один из ведущих в современной педагогической науке. Рассматривается его воплощение в учебно-воспитательной системе выдающегося украинского педагога А. А. Захаренко.

Ключевые слова: детоцентрическое образование, общество, обучение, личные ценности.

Sergiy Zakharenko

Child-centrism is a principal line in the pedagogical heritage of O. A. Zakharenko.

The concept of childcentrism is represented in the article as one of the most significant principles in modern pedagogical science. Attention is accented on its implementation in the teaching and educational system of the outstanding Ukrainian teacher O.A. Zakharenko.

Key Words: childrensentrystic education, society, teaching, personality values.